

Duurzaamheid Ξ dialoog

Het is geweldig dat het thema duurzaamheid de waterbranche zo goed bereikt, zeker via dit vaktijdschrift H₂O. Vele schrijvers zijn mij voorgegaan het afgelopen jaar en nog niet zo lang geleden verscheen zelfs een themanummer duurzaamheid (nr. 21 van 26 oktober). Wat kan ik daar nog aan toevoegen? Laat ik proberen een andere weg in te slaan. Riskant, want het thema is discussie-waardig, getuige ook reacties dit jaar van secure H₂O-lezers. Maar laat ik daar net nu op willen attenderen; duurzaamheid Ξ dialoog, ofwel het ligt in elkaars verlengde, het kan niet zonder elkaar.

Een paar jaar geleden mocht ik al een keer over dit thema schrijven, in een column met de titel 'innovatie = investeren in mensen'. In dat stuk noemde ik begrippen als 'je veilig voelen in een organisatie' juist om ideeën in te brengen en daarbij niet te worden gehinderd door angst om onderuit geschouwd te worden. Duurzaamheid kan niet zonder het ventileren van ideeën. Belangrijk daarbij is dat die ideeën en gedachten door anderen heel anders geïnterpreteerd kunnen worden. Twee mensen met ieder een visie op de materie uiten dat. Versie A en B, dus welke is nu de juiste? Vaak gaan we daar meteen naar op zoek. Mijn stelling nu is dat de waarheid helemaal niet van belang is. Het gaat niet om gelijk, het gaat niet om de waarheid, het gaat om de zoektocht daarnaar. Dus A wordt A', en B wordt B' en dan blijken die opeens niet meer zo sterk af te wijken. Maar als A en B blijven vasthouden, ontstaan dogma's. Dat levert nooit duurzame relaties - dus een duurzame samenleving - op.

We maken nu allemaal deel uit van een veranderingsproces. Je kunt zeggen dat het hele leven zo is, maar dat is te gemakkelijk. In de organisatiepraktijk zijn echt zaken aan de gang. De waterschappen veranderen, niet vooral omdat ze onder druk staan (wat ik betreur), maar omdat er een geheel andere *mindset* ontstaat over watersysteem-beheer en ook (laat ik het toespitsen op mijn vakgebied) het zuiveringsbeheer. We signaleren kreten als energie- en grondstoffenfabriek, en de intrede in de op biologie gebaseerde economie wordt gemaakt. Dat vraagt natuurlijk nogal wat. Dat vraagt transitie op zijn minst, transitie-management zelfs.

Voor de goede orde, ook bij bedrijven is van alles aan de gang. Overnames en groei- en afslankoperaties, en we betreuren op dit moment helaas veel faillissementen. Dat het elders nog zwaarder is, is voor sommigen een schrale troost. Maar laat ik het tot de bedrijven beperken met autonome groei, ook daar is transitie volop in gang gezet. Niet alleen veranderen organisaties, er komen ook steeds processen bij, tot hogere waardecreatie van producten en waardecreatie van stoffen die vroeger nog eenvoudig bestempeld werden als 'afval'. Ik had me ooit voorgenoemd dat woord niet meer te gebruiken, maar enfin.

Al die verandering tot, mag ik wel zeggen, duurzame operaties, gaan niet eenvoudig. Belangrijk is ook dat iedereen een andere mening heeft. Kijk naar de discussies over

Johan Raap

subsiëring van hernieuwbare energie (de term duurzame energie is al lastig), kijk naar de discussie over voedsel en brandstoffen als we toevallig uit een aardappel ook een bioplastisch maken, kijk naar de discussies over CO₂-uitstoot met effecten en met de (financiële) maatregelen daartegen. En binnen de watersector: is het nu slim om decentrale sanitatie toe te gaan passen op het platteland of juist bij hoogbouw in de stad? En tot slot bijvoorbeeld de vraag welke stoffen we kunnen of zelfs zouden moeten inzetten als kunstmestvervanger?

Ook ik heb daarover natuurlijk een mening; daar gaat het nu niet over. Wat ik graag wil beklemtonen, is dat de waarheid (als die al bestaat) ligt in de gemeenschappelijke denkvisies. We maken allemaal deel uit van dat veranderingsproces, dus we moeten ook allemaal (als dat relevant is) in dat proces participeren. En die participatie noemen we dialoog. Mijn betoog is nu dat verschil van mening een startpunt is voor dialoog, nimmer een eindpunt.

Helaas gaat het vaak ook om macht. Het gaat eigenlijk altijd uiteindelijk om macht. De vraag is nu, heeft diegene de macht die het gelijk aan zijn kant heeft of heeft diegene de

macht die juist dat transitieproces op de sterkste wijze katalyseert, dus de dialoog opzoekt en die versterkt. Ik hoop dat laatste.

Triple E.

In H₂O verschenen gelukkig ook visies over de drie P's, en ik las zelfs ook over de 4 K's, al moet je voor dat laatste wel een schrijffout maken. Graag noem ik hier de drie E's, ofwel Triple E: Economie, Ecologie en Educatie. Economie is duidelijk, we moeten de investeringen terugverdienen. Niet alles is direct terugverdienbaar, sommige zaken moeten gewoon of investeer je voor de lange termijn, maar ook dat moet gefinancierd worden. Ik ga in H₂O geen betoog houden voor muziekonderwijs.

Ecologie is ook duidelijk. We zijn ruim een halve eeuw op weg om emissies te reduceren en het milieu te beschermen. Ecologie speelt daarin steeds nadrukkelijker een rol: het is gelukkig naast een noodzaak ook een economische waarde. Rigide maatregelen worden steeds vaker ecologisch onderbouwd. Ecologie staat belangrijk in relatie tot economie, vooral via het *level playing field*.

Educatie kan het geheel completeren: belangrijk is hier ook dat meningsvorming wordt ontwikkeld. Soms valt me op dat studenten iets beweren. Als ik daarover navraag, reageren ze met een blik van 'vertrouwt hij het niet', met een reactie als: "het staat toch echt op internet." Heerlijk; een startpunt voor onderwijs. Al is het maar om zaken als flodderwetenschap te voorkomen. Leer studenten op te staan voor iets dat hen bezighoudt, voor iets dat ze niet begrijpen. Leer ze vragen te stellen. In het latere leven is dat al moeilijk genoeg. Hoe inhoudelijk kritisch durf je te zijn soms als je baan onzeker is, ook al zegt de organisatie dat transitie en duurzaamheid belangrijk zijn.

Tot slot: dialoog brengt mensen tot elkaar als men begrip heeft voor elkaars standpunten en de bereidheid standpunten te herzien. Dat is de basis van transitie, dat is de basis voor duurzaamheid. Dat je er daarnaast heel gelukkig van kunt worden en ook heel oud, is een aangename bijkomstigheid.

Johan Raap (Avans Hogeschool, lectoraat Biobased Energy, Expertisecentrum Duurzame Innovatie)